
عناصر داستان

جمال میرصادقی

انتشارات سخن

عناصر داستان

- ۱۵ یادداشتی بر چاپ نهم
- ۱۷ یادداشت
- ۲۱ سرآغاز

بخش اول: ادبیات داستانی

- ۲۷ قصه
- ۳۰ رمانس
- ۳۱ رمان
- ۳۲ داستان کوتاه
- ۳۳ انواع داستان کوتاه
- ۳۶

بخش دوم: داستان یا روایت خلاقه

- ۳۹ تعریف داستان
- ۴۳ داستان چیست؟
- ۴۶ داستان برای چیست
- ۵۰

۲۲۹	انواع درونمایه
۲۳۸	نحوه ارائه درونمایه
۲۴۴	شروود آندرسن
۲۴۶	می خواهم بدانم چرا
۲۷۷	بخش هفتم: موضوع یا قلمرو خلاقیت
۲۷۹	تعریف موضوع
۲۸۰	گروه اول: داستان‌های معناگرا
۲۸۰	گروه دوم: داستان‌های واقعیت‌گریز
۲۸۲	یک داستان‌های پیشامدرن
۲۸۲	گروه اول، داستان‌های معناگرا
۲۸۲	۱. داستان‌های حادثه‌پردازانه
۲۸۴	تعریف لطیفه
۲۸۶	الف: داستان‌های لطیفه‌وار
۲۸۹	تعریف داستان لطیفه‌وار
۲۹۷	قصه لطیفه‌وار: مُطَهَّر پسر احمد
۳۰۴	ویلیام سامرست موام
۳۰۶	آقای همه‌چیزدان
۳۱۹	ج: داستان‌های لطیفه‌وار نوعی (تپیک)
۳۲۲	تقسیم عمر
۳۲۴	شادی
۳۲۸	تفسیر داستان «شادی»
۳۳۱	۲. داستان‌های واقعی
۳۳۹	فرانک اوکانر

۳۴۱	عقدۀ ادیپ من
۳۶۲	۳. داستان‌های وهمناک
۳۷۰	ادگار آلن پو
۳۷۲	قلب رازگو
۳۸۱	تفسیر از جمال میرصادقی
۳۸۶	دو: داستان‌های خیالی
۳۸۶	۱. داستان خیال و وهم یا فانتزی
۳۸۹	۲. داستان‌های علمی خیالی
۳۹۱	۳. آرمانشهری و پلیدشهری
۴۲۴	سه: داستان‌های مدرن
۳۹۳	سلطه
۴۲۴	۱. داستان‌های تمثیلی
۴۲۷	هانس کریستین آندرسن
۴۲۸	داستان مادر
۴۳۸	۲. داستان‌های نمادین
۴۴۰	مهاجرت
۴۵۱	۳. داستان‌های سوررئالیستی
۴۵۴	خیانتی ناگفتنی
۴۵۸	چهار: داستان‌های پسامدرنیستی
۴۵۸	۱. داستان‌های پسامدرنیستی
۴۶۳	یک، دو، سه
۴۷۳	۲. داستان‌های واقع‌گرای جادویی
۴۸۰	گابریل گارسیا مارکز
۴۸۵	کسی که گل‌های رز را در هم ریخت

۶۷۷	راز و نیاز
۶۸۱	بخش سیزدهم: فضا و رنگ یا فضا سازی در داستان
۶۸۵	تعریف فضا و رنگ
۶۹۶	شب، روز

۷۰۱	بخش چهاردهم: نماد و نمادگرایی در داستان
۷۰۴	تعریف نماد
۷۰۵	نمادهای عمده:
۷۰۷	داستان نمادگرا چگونه داستانی است؟
۷۲۲	جیمز استیفنس
۷۲۳	آرزو
۷۳۶	تفسیر داستان «آرزو»
۷۴۰	نمونه‌ای از قصه‌های تمثیلی و نمادین
۷۴۲	قصه درودگر و زرگر و زاهد و حایک و آن صنم چوبین و...
۷۵۵	فارسی - انگلیسی
۷۶۹	انگلیسی - فارسی
۷۸۱	کتابنامه فارسی
۷۸۹	کتابنامه انگلیسی

یادداشتی بر چاپ نهم

آثار پژوهشی و دانشگاهی نیاز به بازنگری مستمر دارد و باید مطالبش مورد تجدیدنظر و بررسی دائم قرار گیرد تا کارایی و سودمندی خود را از دست ندهد؛ چرا که با پیشرفت دانش زمان و تحولات و نظرات در عرصه هنر داستان‌نویسی، مسائل مربوط به آن هم تغییر می‌کند. این تغییر یا اساسی است یا نوآور، و بر اثر آن، در زمینه معنایی و ساختاری داستان، تحولاتی به وجود می‌آید. چنین امری در مورد کلیه آثار پژوهشی صدق می‌کند و نیاز به بازنگری را پیش می‌آورد، از این رو، کتاب «عناصر داستان» که شانزده سال از تجدیدنظر آن گذشته است، نیز از این امر مستثناء نیست و این بازنگری را می‌طلبد و باید خود را به روز کند.

آخرین تغییر اساسی که کتاب «عناصر داستان» به خود دیده، به سال ۱۳۷۶ برمی‌گردد و از آن تاریخ تا کنون، کتاب چند چاپ خورده است، بی‌آنکه تجدیدنظری نسبت به مطالب آن صورت بگیرد و تغییری در بخش‌های آن داده شود. تجدیدنظری که در این چاپ شده، شامل نوآوری‌ها در مبانی اساسی و عناصر بنیادی کتاب است و روشنگری و باریک‌اندیشی در اصول مطرح در آن، و تصحیح اشتباهات و احیاناً غلط‌های معنایی و ساختاری و چاپی که در چاپ

ادبیات داستانی^۱ در معنای جامع آن به هر روایتی که خصلت ساختگی و ابداعی آن بر جنبه تاریخی و واقعیش غلبه کند، اطلاق می‌شود؛ از این رو ظاهراً باید همه انواع خلاقه ادبی را در بر بگیرد، اما در عرف نقد امروز به آثار روایتی منثور، ادبیات داستانی می‌گویند.

ادبیات داستانی بخشی از ادبیات یا ادبیات تخیلی است و تفاوت عمده آن‌ها با هم در این است که ادبیات داستانی همه انواع آثار داستانی روایتی منثور را در بر می‌گیرد، خواه این انواع از خصوصیت شکوهمندی ادبیات تخیلی برخوردار باشد، خواه نباشد، یعنی هر اثر روایتی منثور خلاقه‌ای که با دنیای واقعی ارتباط معنی‌داری داشته باشد در حوزه ادبیات داستانی قرار می‌گیرد. ادبیات داستانی شامل قصه، رمانس،^۲ رمان، داستان کوتاه و آثار وابسته به آن‌ها است و انواع ادبی یونان باستان یعنی آثار حماسی، غنایی، نمایشی و تعلیمی را در بر نمی‌گیرد.

1. Fiction، در این بخش من فقط به شرح مختصر خصوصیات «ادبیات داستانی» و انواع آن اکتفا می‌کنم. خوانندگان می‌توانند برای اطلاعات بیشتر به کتاب ادبیات داستانی تألیف نگارنده مراجعه کنند.

قصه

معمولاً به آثار خلاقه‌ای که در آن‌ها تأکید بر حوادث خارق‌العاده بیشتر از تحول و تکوین آدم‌ها و شخصیت‌هاست، قصه می‌گویند. در قصه محور ماجرا بر حوادث خلق‌الساعه می‌گردد. حوادث، قصه را به وجود می‌آورند و رکن اساسی و بنیادی آن را تشکیل می‌دهند بی‌آنکه در گسترش و رشد قهرمان‌ها و آدم‌های قصه نقشی داشته باشند. به عبارت دیگر، شخصیت‌ها و قهرمان‌ها، در قصه کم‌تر دگرگونی می‌یابند و بیشتر دستخوش حوادث و ماجراهای گوناگونند. دگرگونی آن‌ها کلی و خصلتی است و روان‌شناختی فردی و جزئیات توجیهی در آن‌ها دخالت ندارد. قصه‌ها، اغلب پایانی خوش دارند و در آن‌ها خوبی‌ها بر بدی‌ها پیروز می‌شوند.

شکل قصه‌های عامیانه اغلب، ساده و ابتدایی است و زبانی نقلی و توضیحی دارد. زبان اغلب آن‌ها نزدیک به گفتار و محاوره عامه مردم و پر از اصطلاح‌ها و لغت‌ها و ضرب‌المثل‌های عامیانه است و زبان معمول و رایج زمان در آن‌ها به کار گرفته شده است.

منظور از قصه، همه آثار خلاقه‌ای است که پیش از مشروطیت با عنوان‌های «حکایت»، «افسانه»، «سرگذشت»، «اسطوره» و... در متن‌های ادبی گذشته آمده است و تعریفی که از قصه داده شد، شامل همه این انواع می‌شود و همه واجد این سه خصوصیت عمده هستند: خرق عادت، پیرنگ ضعیف، کلی‌گرایی.

رمانس

رمانس قصه خیالی منثور یا منظومی است که به وقایع غیرعادی یا شگفت‌انگیز توجه کند و ماجراهای عجیب و غریب و عشقبازی‌های اغراق‌آمیز یا اعمال سلحشورانه را به نمایش گذارد.

شکل رمانس در قرن دوازده در فرانسه رونق گرفت و از این کشور به کشورهای غربی دیگر نیز راه یافت. در ابتدا فقط در قالب شعر روایتی بود و بعد به تدریج به نثر گرایید و عمومیت بیشتری یافت. رمانس، جهان باشکوه و با عظمت غیرواقعی شوالیه‌گری را به نمایش می‌گذارد و برخلاف حماسه فقط به جنگ اختصاص ندارد و بیشتر قصه‌های خیالی است که جنبه سرگرم‌کننده دارد و به قهرمان‌های مَهذب و اصیل‌زاده‌ای اختصاص می‌یابد که از زندگی روزمره دور بودند و به ماجراهای عاشقانه و شگفت‌انگیز و اغراق‌آمیز دلبسته بودند و در راه وصال محبوب، قهرمان زن، به اعمال جسورانه و سلحشورانه‌ای دست می‌زدند و با جادوگران و شخصیت‌های شریر می‌جنگیدند.

رمانس‌ها به ندرت دارای محتوای اخلاقی است. یکی از دلیل‌هایی که رمانس را از قصه‌های بلند فارسی جدا می‌کند، همین اخلاقی نبودن آن‌هاست، قصه بیشتر دارای خصوصیت اخلاقی و عبرت‌آموز است. از رمانس‌های معروف که به فارسی هم ترجمه شده، ترستان و ایزوت نوشته ژوزف بدیه نویسنده معاصر فرانسوی است. رمانس‌ها وجوه اشتراک بسیاری هم از نظر ساختاری و هم از نظر معنایی با قصه‌های بلند فارسی دارند، اما خاستگاه‌شان و وجود قهرمان‌های